

Kako Robinzon
najde samotni otok
(da o Petku ne govorimo)
ali o vzdržljivosti naše neevropske
etnologije

Ne bo drugače, kot da priznamo, da se etnologi ukvarjamo s človeškimi predstavami. Čeprav preučujemo fizične predmete tako imenovane materialne kulture, ne smemo pozabiti, da so prilagojeni kolektivni pameti o namenu in potrebi, lepoti in koristnosti, še bolj pa kapricioznosti tistega, ki je v danem trenutku določal pravila igre. Če pa si zastavimo enako vprašanje za nekaj tako različno pojmovanega in vsestransko vznemirljivega, kot je naša neevropska etnologija (bog ne daj vmes pomešati še antropologije), postane stvar skrajno zapletena: govorimo namreč že o predstavljanju predstav.

Moje razmišljanje o tem bo seveda osebno, refleksivno (nlat. *reflexio* = odsevanje, tudi premislek za nazaj) in špekulativno (lat. *speculum* = zrcalo), vendar bo morebiti zanimivo prav zato, ker sami sebe ne moremo videti drugače, kot če se pogledamo v nekaj, kar zrcali naš obraz. Ta odsev smo res bolj ali manj »mi sami«, a kot zunanjsčina, lupina, ki pa je na tem mestu ne bomo trli in ugotavljali, kaj vse bi se utegnilo skrivati za njo. Bodimo zrcalni tudi v tem pogledu.

Zastavimo si tipično slovensko vprašanje, ki bi v drugih geografskih okoljih sprožilo nervozno striženje z ušesi, gubanje čela in praskanje po nosu, za nas pa je, kot se zdi, temeljno: »Ali je in koliko je neevropska etnologija na Slovenskem res slovenska? In ali jo sploh potrebujemo?« Nevtralni opazovalec bi dejal, da tudi matematika, fizika, kemija, medicina, in kar je še takega, niso kaj prida »slovenske«, ali pač toliko, kolikor se z njimi ukvarjajo Slovenci ali Slovenke, pa jih zato nihče ne kliče na zagovor. Pravniki se že prilagajajo

evropskim normam, zakaj torej ne etnologi? Ali nam nacionalni interesi branijo, da bi se načrtno posvečali (tudi) preučevanju tujih kultur, kot so nas nedavno prepričevali nekateri naši daljnovidni »teoretiki«?

Ali ni takšno enostransko preverjanje in »škartiranje« žaljivo in podcenjujoče za vse, ki smo se kdaj lotili malce podrobnejšega študija drugih kultur? Etnologija je zagotovo tudi nacionalna znanost, ki se raziskovanju slovenskih tradicij ne more in ne sme odpovedati. A pogledjmo še v drugo zrcalo: če želi nekdo na Slovenskem izvedeti vse o elektriki, lahko to stori na ustrezni fakulteti. Če pa se želi poučiti o »ljudstvih svetá« ali celo o kakšnih »ljudstvih brez kovin«, so njegove možnosti precej slabše. Ali je načelna svoboda študija, znanja in njegovega izmenjevanja prav na tem področju najbolj invalidna?

Vsa ta vprašanja zastavljamo etnologi le sami sebi, saj je jasno, da nam nihče drug ne more nanje dovolj prepričljivo odgovoriti. A prej bo treba premagati strah pred tujino, »sindrom Lepe Vide«, ki je (bil) nemara res tako pomemben, da je doktor Pogačnik o njem objavil obsežno in učeno knjigo.

Tujina nam je predolgo jemala znance, sorodnike, prijatelje, vračala pa nam je dvomljive nadomestke: začimbe, kavo, čokolado, tobak, porcelan, svilo. A kdo od Slovencev si je »v starih časih« lahko to kupil? Še celo sajenju krompirja so se slovenski kmetje v 18. stoletju sprva srdito upirali. Ko je po velikih geografskih odkritjih med 16. in 19. stoletjem Evropa obogatela s kolonialno trgovino, smo mi hočeš nočeš ostali navezani na samozadostni habsburški imperij. Da me ne bi kakšen natančnež takoj poklical na zagovor, naj dodam, da so bile v tem pogledu tudi izjeme: izvoz piva v Egipt, ledu v Indijo ipd. Na mentaliteto ljudi, ki so ostali doma, je dolga desetletja vplivala propaganda o dragocenosti domače grude, ki pa se je mešala z odporom in zavistjo nasproti vsemu, kar je bilo tuje. Saj je še Cankar malce ironično (ob)žaloval, da nismo pigmejsko pleme v osrčju Afrike, saj

200460730

4 GLASNIK SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA

BULLETIN OF SLOVENE
ETHNOLOGICAL SOCIETY

UDK 39 / 497. 05 /

GLASNIK SED LETO 22 / 1982 ŠT. 4 STR. 101 - 136 LJUBLJANA APRIL 1983

bi se nam tako tuji lahko oddolžili vsaj s kakšno dostojno etnološko ali antropološko monografijo.

Tisti drobci kulturnega bogastva, ki so po zaslugi nekaterih izjemnih rojakov zašli k nam iz čezmorskih dežel, so se običajno delili z dunajskimi muzeji, zasebne zbirke pa smo »uspešno« zatrli po prvi svetovni vojni z razlastitvami in dražbami, med zadnjo svetovno vojno pa s požigi graščin in ropanjem njihovega inventarja. To, kar je ostalo, je obsojeno na nadaljnje drobljenje in zatajevanje. Slovenski etnografski muzej nam po dolgoletnem tuhanju še ni razkril, kako, kdaj in v kolikšnem obsegu bo predstavil javnosti neevropske zbirke, ki jih je preselil iz muzeja neevropskih kultur v Goričanah. Dvorec v Goričanah, ena najlepših baročnih arhitektur v Sloveniji, pa je trenutno pred težkimi odločitvami: ali bo postal škofijski dvorec (kot je bil že nekdaj), ali bo ob njem polžja farma, ali bo zatočišče lutkovnega gledališča, glasbene šole, poročne dvorane, ali bo celó muzej neevropskih kultur (kot že tudi nekdaj) ali pa vsega po malo.

Denar, ki ga je za obnovo muzeja v Goričanah po dolgoletni suši namenilo ministrstvo za kulturo, seveda ni bil dodeljen zaradi kakšne urgentne peticije etnologov, temveč zgolj zaradi »razsvetljenosti« samega ministra, ki mu za to odločitev iskreno čestitam. Je mogoče k tej odločitvi ministra Školjča pripomoglo prav dejstvo, da *ni* študiral etnologije? Menim pa, da je napravil pomembno potezo za predstavitev Slovencev na nekonvencionalnem, a zato nič manj obetavnem področju kulturnega uveljavljanja.

Kljub kritičnim besedam, ki sem jih moral zapisati zaradi naše skupne intelektualne otopenosti in izčrpanosti (saj je težko zdržema debatirati o enakih problemih deset, petnajst ali dvajset let), mi je bila v veliko veselje in zadoščenje ponudba uredništva Glasnika, da pripravimo tematsko številko o neevropskih kulturah, prvo po prelomnem neevropskem Glasniku 1982. Še bolj prijetno sem bil presenečen zaradi odziva številnih, zlasti mlajših,

sodelavcev in sodelavk. Čez uredniške ovire se je prebilo kar nekaj študentskih prispevkov, ne le zaradi njihove kakovosti in potrebe po moralni podpori, temveč tudi zaradi enkratne prilike, da pokažemo rentgensko sliko naše neevropske etnologije v tem trenutku. Povabljenih je bilo še nekaj avtorjev, ki jih bomo v tej publikaciji pogrešali, njihovih imen pa ne bom razglašal, saj bi to spominjalo na »postrojavanje« v nekdanji JLA; vsak pisec ima pravico do lastne presoje, ali osebno želi, fizično in strokovno zmore ter časovno utegne pripraviti svoje besedilo, ali pa ga bo raje (če sploh) objavil kdaj kasneje in na drugem kraju.

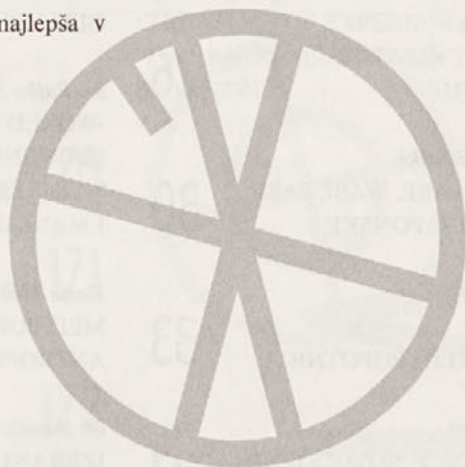
Ko sem davnega leta 1978 v svojem prvem članku o perspektivah naše neevropske etnologije omenil, da bi slovenske etnološke institucije morale pridobi(va)ti ljudi, ki bi se načrtno specializirali za kulture posameznih neevropskih območij,¹ nisem niti v sanjah pričakoval, da bo pot do tega tako dolga in neprijetna. Zavzel sem se tudi za eno samo etnologijo, v kateri bi bila ožja strokovna področja enakopravna in med seboj povezana, ne vedoč, da se bodo nad takšnimi zamislimi že kmalu začeli kopičiti oblaki groma in toče. Proces globalizacije pa so nam kljub vsemu odprli poti v daljave in to možnost izrablja vse več mladih etnologov. Od muzeološkega preučevanja neevropskih kultur se naša neevropska etnologija povsem pravilno odpira terenskemu delu.

Robinzonu je torej s svojimi močmi uspelo priplavati do obale. Na svojem samotnem otoku (beri: doma) pa še ni našel Petka, s katerim bi lahko navezal prijateljstvo. Tisti, ki smo do konca prebrali Defoejevo knjigo, vemo, da se bo prej ali slej zgodilo tudi to. Ni razlogov za pesimizem: imamo upoštevanja vredno tradicijo neevropske etnologije; sposobne in habilitirane ljudi, ki imajo o neevropskih kulturah kaj povedati; po srečnem spletu okoliščin imamo (še vedno) tudi muzej neevropskih kultur v Goričanah in nekaj lokalnih zbirk te vrste; naposled pa na Univerzo prihaja tudi vse več radovednih študentov, ki bi se želeli

specializirati v tej smeri, če bi jim zagotovili možnost zaposlitve. Določene ugodnosti si lahko obetamo tudi od »kreditnega« sistema študija, ki ga pravkar uvajamo.

Neevropska etnologija (v družbi z antropologijo) je že vključena v vseh treh osrednjih etnoloških institucijah, poleg Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo še v Slovenskem etnografskem muzeju in Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU (čeprav resda ne na Inštitutu za slovensko narodopisje, a to ni pomembno). O tem dejstvu bo torej med slovenskimi etnologi potreben nov premislek in zelo zaželena bo vsaj načelna uskladitev mnenj, da ne bi ta ali ona stran nenehno pogledovala v čarobno zrcalce in se nervozno spraševala: »Katera najlepša v deželi je tej?«

Zmago Šmitek

¹ Zmago Šmitek, Možnosti in naloge slovenske etnologije na področju raziskovanja evropskih in neevropskih kultur, Etnologija in sodobna slovenska družba, Posavski muzej Brežice, knj. 5, Brežice, 1978, str. 51–53.